

Η τουριστική αστικοποίηση ως μια νέα μορφή χωρικής ανάπτυξης

Δημήτρης ΛΑΓΟΣ

1. Εισαγωγή

Στο άρθρο αυτό διερευνάται το αναδυόμενο φαινόμενο της τουριστικής αστικοποίησης (Tourism Urbanization), το οποίο άρχισε να συστηματοποιείται διεθνώς τα τελευταία χρόνια και να διαμορφώνει μια νέα μορφή χωρικής ανάπτυξης που έχει ως "πυλώνα" στήριξής της τη μαζική κατανάλωση αναψυχής (Consumption of Pleasure).

Σε διεθνές επίπεδο, η γνώση του τρόπου ανάπτυξης και λειτουργίας του αστικού τουρισμού (Urban Tourism) είναι περιορισμένη. Οι περισσότερες μελέτες / έρευνες αναφέρονται στον τουρισμό των πόλε-

ων (Ashworth 1992, Ryan 1997:114). Αυτό το παράδοξο οφείλεται, κυρίως, στον τρόπο ενσωμάτωσης των νέων οικονομικών και κοινωνικών λειτουργιών στο παραγωγικό και καταναλωτικό σύστημα των πόλεων, στην αναδιάρθρωση των παραγωγικών τους συστημάτων, στην εισαγωγή νέων τεχνολογιών και καινοτομιών, καθώς και στην τριτογενεποίηση της οικονομικής τους δομής.

Τα αστικά κέντρα αποτελούν πεδίο ανάλυσης οποιασδήποτε κοινωνικής και οικονομικής δραστηριότητας η οποία καθορίζει και τη μορφή του αστικού χώρου. Η ανάπτυξη των αστικών κέντρων συνδέεται οργανικά με το κυρίαρχο μεταπολεμικό μοντέλο καπιταλι-

Δημήτρης ΛΑΓΟΣ, Δρ. Οικονομολόγος - Περιφερειολόγος

στικής ανάπτυξης των βιομηχανικών χωρών. που στηρίζεται στη μαζική παραγωγή και κατανάλωση¹ και είναι συνυφασμένο με την ανάπτυξη του φορντισμού (Fordist development) ως κυρίαρχου καθεστώτος συσσώρευσης (Marcuse and Kempen 2000:2, Fainstain et all: 1992).

Τα αστικά κέντρα στηρίζονται στους πλουτοπαραγωγικούς πόρους της ενδοχώρας, στις οικονομίες αστικής συγκέντρωσης (agglomeration economies) που δημιουργούνται, στις νέες υποδομές, στην πρόσβαση σε εθνικές και ευρωπαϊκές αγορές και στο εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό που διαθέτουν. Αυτά τα στοιχεία αποτελούν τις κύριες μεταβλητές που καθορίζουν την ανάπτυξη εκείνων των δραστηριοτήτων που παρουσιάζουν συγκριτικά πλεονεκτήματα στις νέες συνθήκες του διεθνούς ανταγωνισμού (Γετίμης 1994 :310).

Ο Αστικός Τουρισμός, με την έννοια ενός μηχανισμού αστικής οικονομικής ανάπτυξης, άρχισε να αναπτύσσεται σταδιακά από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 και σήμερα αποτελεί μια ειδική μορφή τουρισμού, του οποίου η σπουδαιότητα αναγνωρίζεται, όλο και περισσότερο, στο τοπικό αναπτυξιακό γίγνεσθαι. Όμως, παρά το αυξανόμενο ενδιαφέρον που δείχνουν οι τοπικοί φορείς, δεν έχει αναπτυχθεί, ακόμη, μια ολιστική θεώρηση των διαδικασιών και των προτύπων ανάπτυξης τους. Προς την κατεύθυνση αυτή, το μεθοδολογικό πλαίσιο της συστημικής προσέγγισης έχει συμβάλει, στο μέτρο του εφικτού, στην κατανόηση της σχέσης μεταξύ της ανάπτυξης, της λειτουργίας και της διαχείρισης των αστικών κέντρων, καθώς και στην εκτίμηση του ρόλου του αστικού τουρισμού στο τοπικό παραγωγικό και καταναλωτικό σύστημα (Leiper 1990).

Ειδικότερα, με το άρθρο αυτό, καταβάλλεται προσπάθεια προσδιορισμού των βασικών παραμέτρων και χαρακτηριστικών που προσδιορίζουν τον αστικό τουρισμό, με στόχο τον εντοπισμό της νέας μορφής χωρικής ανάπτυξης που διαμορφώνεται και η οποία αποτελεί το υπόβαθρο της λειτουργικής και οργανικής ένταξης του τουρισμού μέσα στο γενικότερο αναπτυξιακό γίγνεσθαι.

Για το σκοπό αυτό, γίνεται μια πρώτη προσέγγιση στην έννοια και το περιεχόμενο της τουριστικής αστικοποίησης. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται το θεωρητικό υπόβαθρο και τα χαρακτηριστικά της τουριστικής αστικοποίησης, καθώς και η τυπολογία των αστικών τουριστικών προορισμών. Τέλος, γίνεται μια ενδεικτική αναφορά σε χαρακτηριστικές περιπτώσεις ελληνικών πόλεων, διαφόρου πληθυσμιακού μεγέθους, που διαχρονικά έχουν αναδείξει το φαινόμενο της τουριστικής αστικοποίησης.

2. Η έννοια και το περιεχόμενο της τουριστικής αστικοποίησης

Με τον όρο "τουριστική αστικοποίηση"² εννοείται η διαδικασία συγκέντρωσης της τουριστικής δραστηριότητας σε ένα αστικό κέντρο (πρωτεύουσα, πόλη, χωριό) που έχει την κατάλληλη υποδομή και ανωδομή, αλλά και τα φυσικά, ιστορικά και πολιτιστικά εκείνα στοιχεία που το καθιστούν πόλο έλξης των τουριστών και του παρέχουν τη δυνατότητα για παραγωγή και κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών κατά τρόπο οργανωμένο και συστηματικό.

Σε διεθνές επίπεδο, ο αστικός τουρισμός εκφράζει το αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας διαδικασίας, της τουριστικής αστικοποίησης, η οποία αποκτά συνεχώς μεγαλύτερη αναγνώριση. Χαρακτηριστικά σημειώνε-

ται ότι στο Τοπικό Σχέδιο του Λονδίνου, ο τουρισμός με προορισμό την πόλη, αποτελεί ένα διακεκριμένο τομέα που οργανικά εντάσσεται στο πλαίσιο του αστικού σχεδιασμού, ενώ για την ευρύτερη περιοχή του Παρισιού εκπονούνται εξειδικευμένες μελέτες για την ανάπτυξη του τουρισμού (Αυγερινού – Κολώνια 2000:17). Όμως, παρά το αυξανόμενο ενδιαφέρον που διεθνώς υπάρχει, δεν έχει οδηγηθεί ακόμη η τουριστική επιστήμη σε μια ολιστική θεώρηση των διαδικασιών και προτύπων ανάπτυξης των πόλεων ή άλλων αστικών κέντρων ως τουριστικών προσαρισμών.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 οι φορείς εξουσίας των αστικών κέντρων είδαν τον τουρισμό ως μια δραστηριότητα η οποία μπορεί να ενταχθεί στον τοπικό προγραμματισμό της οικονομικής δραστηριότητας και να συζευχθεί αρμονικά με τις άλλες οικονομικές δραστηριότητες. Γι' αυτό και οι τοπικοί φορείς συνεχίζουν να επενδύουν στον τουρισμό, επειδή τον θεωρούν μέσο αναζωογόνησης και βελτίωσης της εικόνας των πόλεων, αλλά και ευκαιρία για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (Ashworth, 1989).

Μεταξύ των κυριότερων παραγόντων που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της τουριστικής αστικοποίησης, ήταν η περιορισμένη αποδοτικότητα των παραδοσιακών οικονομικών δραστηριοτήτων και η ανάγκη να εισαχθούν νέες οικονομικές δραστηριότητες που θα μπορούσαν να άρουν την οικονομική στασιμότητα και να προσφέρουν νέα ώθηση στο τοπικό αναπτυξιακό γίγνεσθαι. Σήμερα, η τουριστική αστικοποίηση προωθείται και από πρόσθετους παράγοντες, όπως ενδεικτικά είναι οι αλλαγές στη χωρική δομή των αστικών κέντρων, η παγκοσμιοποίηση, οι αλλαγές των μορφών της παραγωγικής διαδικασίας, η μείωση των κρατικών επιδοτήσεων, οι τεχνολογικές αλλαγές η

ευρεία εφαρμογή καινοτομιών στον παραγωγικό ιστό των αστικών κέντρων.

Η συμμετοχή του τουρισμού στο τοπικό παραγωγικό και καταναλωτικό σύστημα για πολλά χρόνια ήταν η ελπίδα ανάπτυξης των αστικών κέντρων. Του θα πρόσφερε τη φυσική αναζωογόνηση και αναγέννησή τους (Low 1992, 1993). Για παράδειγμα, πολλές βιομηχανικές πόλεις π.χ. Baltimore, Cleveland, Detroit και Pittsburgh στις ΗΠΑ και Bradford, Birmingham, Liverpool, και Manchester στο Ηνωμένο Βασίλειο και πόλεις όπως Duisburg και Lyon στην ηπειρωτική Ευρώπη, οι οποίες είχαν χάσει την παλιά τους αίγλη και είχαν υποβαθμίσει το φυσικό και ανθρωπογενές τους περιβάλλον, άρχισαν να μεταβάλλουν σταδιακά όψη, να δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για το ξεπέραςμα της κρίσης, αλλάζουν την οικονομική τους δομή προς μια άλλη κατεύθυνση και πέτυχαν μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία, όταν στηρίχθηκαν στην ανάπτυξη εκείνων των ειδικών μορφών τουρισμού που ήταν εναρμονισμένοι με τη φυσιογνωμία αυτών των πόλεων, την τοπική και την ιστορική τους παράδοση.

Η νέα τάση για προώθηση του αστικού τουρισμού αποτελεί μια βασική συνιστώσα της τοπικής αναπτυξιακής διαδικασίας, η οποία σταδιακά άρχισε να αναπτύσσεται και να μεταδίδεται σε πολλές πόλεις του κόσμου (π.χ. το Σαν Πάολο, το Μπιλιμπάο, οι πόλεις Σεντ – Ετιέν και Αράς στη Γαλλία) και να αναδεικνύεται ως παράγοντας διαφοροποίησης και εκσυγχρονισμού του αστικού χώρου.

Το μέγεθος του αστικού κέντρου που γίνεται αντικείμενο ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας μπορεί να είναι ένα μητροπολιτικό κέντρο με περισσότερο

από ένα εκατομμύριο κατοίκους, αλλά και ένα ιστορικό κέντρο με μικρότερο πληθυσμό ή ακόμα και μικρού ή μεσαίου μεγέθους πόλεις που είναι ιστορικά, πολιτιστικά και οικονομικά κέντρα.

Σύμφωνα με τη *θεωρία του αστικού κύκλου* (Klaasen, Molle, Paelink 1981), οι μεγαλουπόλεις κατά τη διαδικασία της ανάπτυξής τους ακολουθούν τέσσερις φάσεις, την αστικοποίηση, την προαστικοποίηση, την αποαστικοποίηση και την επαναστικοποίηση. Μέσα σε αυτόν τον κύκλο ανάπτυξης και ειδικότερα στη φάση της επαναστικοποίησης, η οικονομική αναβίωση και η πληθυσμιακή αύξηση των πόλεων με βιομηχανική παράδοση ή πόλεων με παραγωγικό τομέα, είναι ένας εν δυνάμει χώρος ενδιαφέροντος για προώθηση της τουριστικής δραστηριότητας. Αυτό επιτυγχάνεται κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο όταν ληφθούν υπόψη οι τρεις, διαστάσεις (οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική) της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης (Swarbrooke 1999:49-82).

Η έλλειψη επάρκους γνώσης για τον τρόπο ανάπτυξης του τουρισμού των αστικών κέντρων οφείλεται στην πολυλειτουργική φύση τους, στη γενικότερη αναπτυξιακή τους φιλοσοφία, αλλά και στην έλλειψη σύγχρονου μεθοδολογικού πλαισίου, που θα μπορούσε με επάρκεια να αξιολογήσει την οικονομική και κοινωνική διάσταση της τουριστικής τους δραστηριότητας στον περιβάλλοντα χώρο. Ένας ακόμη λόγος είναι ότι ο τουρισμός αποτελεί άδηλο πόρο και δεν μπορεί να αποτελέσει από μόνος του μια βασική δραστηριότητα για να στηριχθεί η αναπτυξιακή διαδικασία. Έτσι, το τουριστικό εισόδημα που δημιουργείται από την ανάπτυξή του δεν απεικονίζεται στο παραδοσιακό στατιστικό σύστημα ταξινόμησης των οικονομικών δραστηριοτήτων ούτε στο σύστημα των

εθνικών λογαριασμών, λόγω της πολυσυνθετότητας και της ετερογένειάς του (Λαγός 1996:80). Αυτό δημιουργεί ένα πρόσθετο πρόβλημα για την αξιολόγηση της συμβολής του στην τοπική κοινωνία, αλλά και την εκτίμηση των επιπτώσεών του στο τοπικό παραγωγικό και οικονομικό σύστημα.

Ακόμα, οι ακαδημαϊκές μελέτες για τον τουρισμό των πόλεων θεωρούν ότι οι πόλεις είναι πηγές δημιουργίας τουριστικών ροών που αποτελούν μια εναλλακτική προοπτική για ανάπτυξή τους. Τα ταξίδια για επιχειρηματικούς σκοπούς, τα συνέδρια, αλλά και οι επισκέψεις προς φίλους και συγγενείς, δύσκολα απεικονίζονται στα τουριστικά στατιστικά συστήματα των διάφορων κρατών. Επίσης, επισημαίνονται και οι δυσκολίες που υπάρχουν στον διαχωρισμό των κατοίκων ενός τουριστικού προορισμού σε μόνιμους και σε επισκέπτες – τουρίστες που δεν παρέχουν τη δυνατότητα με ακρίβεια να εκτιμηθεί η οικονομική σπουδαιότητα της τουριστικής βιομηχανίας. Αυτό αποτέλεσε έναν *επιπρόσθετο* λόγο για την ακαδημαϊκή κοινότητα, ώστε να παραμελήσει τη μελέτη για τον τρόπο ανάπτυξης του τουρισμού στο στατιστικό οικονομικό σύστημα κάθε χώρας / περιοχής / αστικού κέντρου.

Στο παρελθόν, η *θεωρία της οικονομικής βάσης* (Economic Base Theory) υποστήριζε ότι ο βασικός τομέας είναι εκείνος που παράγει αγαθά και παρέχει υπηρεσίες με την εξαγωγή αυτών εκτός περιοχής, ενώ ο μη βασικός τομέας κάλυπτε τις τρέχουσες ανάγκες του αστικού πληθυσμού. Ο βασικός τομέας είχε κυρίως βιομηχανικό/ βιοτεχνικό προσανατολισμό (βασική απασχόληση) και αποτελούσε τη βάση της τοπικής οικονομίας, η οποία εξασφάλιζε εισόδημα στο υπόλοιπο τμήμα αυτής και συνδεόταν με τη γενικότερη ανάπτυξη της οικονομίας σε εθνικό επίπεδο.

Ο βασικός τομέας ή οι «βασικές δραστηριότητες» αποτελούσαν την οικονομική βάση των αστικών κέντρων και ήταν ο μηχανισμός προσπορισμού νέου εισοδήματος από το εξωτερικό περιβάλλον (Οικονόμου 1994:72).

Όμως, πολύ πρόσφατα, διαπιστώθηκε ότι η παροχή τουριστικών υπηρεσιών είναι ικανή να δημιουργήσει εισόδημα, απασχόληση και να στηρίξει το παραγωγικό σύστημα ενός αστικού κέντρου. Βέβαια, αυτό εξαρτάται από το αν στη δέσμη των «βασικών δραστηριοτήτων» τον πρωτεύοντα ρόλο έχει η τουριστική δραστηριότητα, η οποία είναι και η κινητήρια δύναμη της αστικής ανάπτυξης που ανακυκλώνει σταθερά και διαχρονικά το εισόδημα στην πόλη και παράγει νέο εισόδημα από την εξαγωγή των δραστηριοτήτων της.

Ακόμα, η διαδικασία τουριστικοποίησης της τοπικής κοινωνίας συμβάλλει στη συνολικότερη αλλαγή των κοινωνικών χαρακτηριστικών της και στη διαμόρφωση μιας κοινωνικής δομής αστικού τύπου, όπου κυριαρχούν οι παράμετροι των δραστηριοτήτων που συνδέονται με την τουριστική ανάπτυξη (Μανώλογλου Ε. Τσάρτας Π. et al. 1998 :63-69).

Σήμερα, είναι πλέον ευρέως αποδεκτό, κυρίως στα πλαίσια της θεωρίας των υπηρεσιών ή της θεωρίας των τριών τομέων, ότι η βιομηχανική οικονομία μετεξελίσσεται σε οικονομία των υπηρεσιών. Στο πλαίσιο αυτής της μετεξέλιξης εκτιμάται ότι ο τουρισμός ως διακριτή πλέον οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών και προσφοράς αγαθών, αλλά και ως κλάδος ή τομέας του τριτογενούς τομέα της οικονομίας που αναφέρεται σε ένα σύμπλεγμα βιομηχανικών και εμπορικών δραστηριοτήτων που εξυπηρετούν την τουριστική ζήτηση, μπορεί, κάτω από

ορισμένες προϋποθέσεις, να αποτελέσει το όχημα της αναπτυξιακής διαδικασίας. Αυτό θεωρητικά στηρίζεται στο είτε πλαίσιο της θεωρίας των πόλων ανάπτυξης του Ρεγκιού για τον τουρισμό είτε της θεωρίας του οικονομικού κύκλου (Business cycles), είτε των θεωριών του Διεθνούς Εμπορίου (Λαγός 1996:60-69).

3. Το θεωρητικό υπόβαθρο της τουριστικής αστικοποίησης

Οι περισσότερες μελέτες που αναφέρονται στον αστικό τουρισμό περιλαμβάνουν πρότυπα βασισμένα σε υποθέσεις για την τουριστική συμπεριφορά και την τουριστική ανάπτυξη που διεθνώς παρατηρήθηκε, τα οποία συνθέτουν μια συνολική αντίληψη για την ερμηνεία και κατανόηση του αστικού τουρισμού. Ο σκοπός τους ήταν η ανάπτυξη μιας γενικότερης μεθοδολογίας, όπου η πολυπλοκότητα του πραγματικού κόσμου να απλοποιείται σε ένα ορθολογικό πλαίσιο.

Η αξιοπιστία των αναπτυχθέντων προτύπων διερευνάται κυρίως στα πλαίσια της θετικιστικής λογικής των κοινωνικών επιστημών, που θεωρούν ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά και δραστηριότητα μπορούν να εξεταστούν ορθολογικά σε γενικευμένα πρότυπα, τα οποία περαιτέρω μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη σύγχρονη κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα.

Τα διάφορα μοντέλα / πρότυπα / εργασίες / μελέτες που έχουν αναπτυχθεί διεθνώς και παρουσιάζονται συνοπτικά παρακάτω, αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία μπορεί να προσδιοριστεί το θεωρητικό και εμπειρικό υπόβαθρο της τουριστικής αστικοποίησης. Ειδικότερα:

Το μοντέλο του Yockey (1968) αναφέρεται στα διεθνή τουριστικά ταξίδια και χρησιμοποιεί έννοιες σχετικές με την κατανομή των οικισμών στο χώρο και την αγροτική χρήση που αναπτύχθηκαν από την τοπική θεωρία της ανθρωπογεωγραφίας, για να περιγράψουν τα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης.

Η εργασία του Matley (1976), εξετάζει τις τουριστικές ροές που αναπτύσσονται μεταξύ δύο τοποθεσιών, όπου η μια είναι περιοχή αποστολής τουριστών και η άλλη περιοχή υποδοχής τουριστών. Το κύριο συμπέρασμα αυτής της εργασίας είναι ότι οι τουριστικές ροές επικεντρώνονται σε αστικές περιοχές οι οποίες διαθέτουν καταλύματα, αξιοθέατα, αλλά και γενικότερη υποδομή και ανωδομή για την υποστήριξη και προώθηση της τουριστικής δραστηριότητας.

Η έρευνα του Britton (1980) αναλύει τις τουριστικές ροές με τη χρήση των γεωγραφικών εννοιών του «πυρήνα» και της «περιφέρειας», με στόχο να διακρίνει την τουριστική ζήτηση μεταξύ των βιομηχανικά αναπτυγμένων χωρών / περιοχών και των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών / περιοχών του κόσμου. Η έρευνα παρατηρεί ότι οι διεθνείς μετακινήσεις των τουριστών πραγματοποιούνται από τα κεντρικά αστικά σημεία (μεγαλουπόλεις) των περιοχών αποστολής και οδεύουν σε κεντρικά σημεία (αστικές περιοχές) των χωρών υποδοχής τουρισμού. Οι τουρίστες που επισκέπτονται τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες / περιοχές, παραμένουν σε αστικές περιοχές που παρέχουν πλήθος διευκολύνσεων. Συχνά δε, οδηγούνται σε κάποιο κλειστό θέρετρο (club) το οποίο δημιουργήθηκε από τους διεθνείς ταξιδιωτικούς οργανισμούς (tour operators) για την εξυπηρέτησή τους. Το γεγονός αυτό αντανακλά και τον έλεγχο που ασκούν οι μεγάλες τουριστικές εταιρείες και οι τουρι-

στικοί οργανισμοί των χωρών προέλευσης τουριστών στους διάφορους τόπους προορισμού, μέσω των συμβατικών συμφωνιών που περιλαμβάνονται στα προσφερόμενα τουριστικά πακέτα (tour packets) και αφορούν τη διαμονή, τη διατροφή, την αεροπορική μεταφορά και την αναψυχή. Ο Britton ισχυρίζεται ότι αυτά τα πρότυπα ανάπτυξης ελέγχουν ουσιαστικά τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες και τους παρέχουν απατηλά οφέλη. Στο πλαίσιο αυτό ο τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι μια μορφή ιμπεριαλισμού (Nash 1977:34-35) που αποτελεί σημείο αναφοράς και ερμηνείας του τρόπου γέννησης και ανάπτυξης του όλου συστήματος, καθώς και της αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε μητροπολιτικά κέντρα, αστικά κέντρα και νησιωτικές περιοχές.

Ο Lundgren (1982) εστιάζει στην εξέταση των τουριστικών τοποθεσιών που είναι σημεία προορισμού των τουριστών και αναπτύσσουν μια ιεραρχία τουριστικών ροών. Παρατηρεί την αμοιβαία έλξη που υπάρχει μεταξύ των ροών ορισμένων μικρών σε μέγεθος τουριστικών προορισμών και των ροών των μεγάλων σε μέγεθος τουριστικών προορισμών και διαπιστώνει ότι υπάρχει αντίστροφη σχέση μεταξύ αυτών.

Ο Pearce (1987) εκτιμά ότι κάθε τουριστικό κέντρο (αστική περιοχή) χαρακτηρίζεται ως περιοχή παραγωγής και υποδοχής τουρισμού, όταν διαθέτει καταλύματα, αξιοθέατα, ειδική τουριστική υποδομή και ανωδομή για την υποστήριξη της τουριστικής δραστηριότητας.

Ο Mullins (1991: 326) ισχυρίζεται ότι "οι τουριστικές πόλεις αποτελούν ένα χώρο όπου αναπτύσσεται μια νέα μορφή αστικοποίησης, επειδή έχουν δημιουργη-

θεί για κατανάλωση¹. Η άποψη αυτή είναι αντίθετη με το σκεπτικό των βιομηχανοποιημένων πόλεων του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα, όπου τις βασικές λειτουργίες της πόλης αποτελούσαν η βιομηχανική παραγωγή, το εμπόριο και οι κατοικίες. Ωστόσο, η άποψη του Mullins επιτρέπει να κατανοηθεί καλύτερα ο τρόπος με τον οποίο αναπτύσσονται οι πόλεις από την παρουσία του τουρισμού, αφού η κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών στα τουριστικά θέρετρα και τις αστικές περιοχές δεν αποτελεί ένα μόνιμο χαρακτηριστικό, αλλά είναι μία μεταβατική λειτουργία η οποία δεν έχει άμεση σχέση με τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες, αλλά με μη βασικές, όπως είναι η αναψυχή, η ξεκούραση και η περιήγηση. Οι ανθρώπινες αυτές ανάγκες, σύμφωνα με την κλίμακα ιεράρχησης αναγκών του Maslow (1954), ανήκουν στην ανώτερη μορφή κατανάλωσης, καθ' ότι το ταξίδι για διακοπές είναι ένα αγαθό πολυτελείας και από οικονομικής πλευράς είναι γνωστό ότι έχει ελαστικότητα ζήτησης μεγαλύτερη της μονάδας.

Ο Ashworth (1992:5) υποστηρίζει ότι ο αστικός τουρισμός απαιτεί την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου σώματος θεωριών, εννοιών, τεχνικών και μεθόδων ανάλυσης, που να επιτρέπουν την πραγματοποίηση συγκριτικών μελετών προς την κατεύθυνση ανάπτυξης κάποιων κοινών στόχων για την κατανόηση είτε του ειδικότερου ρόλου των πόλεων που έχουν ενσωματωμένη τη δραστηριότητα του τουρισμού είτε του τουρισμού ως διακριτής μορφής και λειτουργίας εντός των πόλεων.

Ο Weaver (1993) στη μελέτη του χρησιμοποιεί τα αστικά μοντέλα των χρήσεων γης, για να περιγράψει την ανάπτυξη των αστικών τουριστικών ζωνών των μικρών νησιών της Καραϊβικής, χρησιμοποιώντας έν-

νοιες από τη γεωγραφία της αναψυχής.

Ο Τσάρτας (1998) αναλύει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης των μικρών αστικών κέντρων. Επισημαίνει τους παράγοντες που οδηγούν σε εξάρτηση από τον τουρισμό για κάθε διακριτή τυπολογία αυτών των κέντρων. Τέλος, προτείνει μια σειρά μέτρα και πολιτικές που μπορούν να συμβάλουν σε μια περισσότερο ισόρροπη τουριστική ανάπτυξη των μικρών αστικών κέντρων.

Η Αυγερινού – Κολώνια (2000) εξετάζει την περίπτωση του αστικού τουρισμού ως ειδικής μορφής τουρισμού, η οποία μπορεί να συμβάλει θετικά στη σύγχρονη αστική ανάπτυξη. Διακρίνει δύο σημαντικούς παράγοντες, την ιστορική κληρονομιά ως αστικό πόρο και τον τουρισμό ως μέσο διατήρησης και διαφύλαξης του ιστορικού παρελθόντος ορισμένων πόλεων της νεότερης αστικής παράδοσης. Ο αστικός τουρισμός είναι μια εναλλακτική πρόταση για τη διαχείριση και ανάπτυξη των ιστορικών πόλεων, οι οποίες διαθέτουν μια ευρεία έκταση εξοπλισμών που προορίζονται και χρησιμοποιούνται για τουριστική κατανάλωση.

Η παραπάνω επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας παρέχει ένα γενικότερο πλαίσιο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη θεωρητική ερμηνεία και εμπειρική προσέγγιση της τουριστικής αστικοποίησης, η οποία διαμορφώνει, κατά περίπτωση, τους όρους και τις προϋποθέσεις μιας νέας μορφής χωρικής ανάπτυξης που στηρίζεται στη μαζική κατανάλωση αναψυχής³ στα αστικά κέντρα.

4. Τα χαρακτηριστικά της τουριστικής αστικοποίησης.

Σύμφωνα με την άποψη του Mullins, «οι αστικές περιοχές έχουν δημιουργηθεί, για να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς της τουριστικής κατανάλωσης». Αυτό αποτελεί μια λογική αφηγηρία για ερμηνεία του αναδυόμενου φαινομένου της τουριστικής αστικοποίησης, το οποίο έχει τις ρίζες του στην αστική κοινωνιολογία. Ο όρος “κατανάλωση” χρησιμοποιείται, για να προσδιορίσει τη χρήση που κάνουν οι άνθρωποι σε αγαθά και υπηρεσίες που συνήθως παράγονται και πωλούνται με σκοπό το κέρδος. Η μαζική κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών σχετίζεται με τη μεταπολεμική ανάπτυξη της μαζικής κατανάλωσης στις δυτικές κοινωνίες, όπου το βασικό κίνητρο ήταν η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών για το ευρύ κοινό. Η κατανάλωση στις σύγχρονες μητροπόλεις, αλλά και τις αστικές πόλεις, προκαλεί μια εκτεταμένη και ριζική αναδιάρθρωση όλων των χρονικών δομών και ενισχύει τη μεγέθυνση της ποσότητας των αγαθών που εισβάλλουν στην καθημερινή ζωή (Paolucci 2001:46-47).

Από τη δεκαετία του 1970, πολλές χώρες άλλαξαν το καταναλωτικό τους πρότυπο εξαιτίας των αλλαγών που προήλθαν τόσο από την παγκόσμια οικονομική συγκυρία, όσο και από τη μεταβολή της πολιτικής τους ιδεολογίας. Ακόμα, οι αλλαγές στον τρόπο εργασίας και στο καθεστώς της βιομηχανικής οργάνωσης οδήγησαν σε σημαντικές αλλαγές στο ρυθμό παραγωγής και κατανάλωσης, καθώς υπήρξαν σημαντικές αλλαγές στη συσσώρευση του κεφαλαίου για την ανάπτυξη νέων μορφών παραγωγικών δραστηριοτήτων στις οικονομίες της ελεύθερης αγοράς. Οι εξελίξεις στη θεωρία της αναψυχής που προήλ-

θαν από τις επιστημονικές απόψεις των Doyal and Gough (1991), με την ανάπτυξη της θεωρίας των ανθρώπινων αναγκών (theory of universal human needs), προσδιορίζουν ότι οι δομικές αλλαγές στην κοινωνία συνοδεύτηκαν από διαδικασίες οι οποίες μορφοποίησαν τη δημόσια παροχή τουρισμού και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων αναψυχής από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Οι εξελίξεις αυτές προσδιορίζουν, κατά κάποιο τρόπο, τη μετατόπιση από το καθεστώς της μαζικής κατανάλωσης και της έντονης αφοσίωσης στην κοινωνική ευημερία στο καθεστώς της συσσώρευσης κεφαλαίων, όπου αναπτύσσονται νέες εξειδικευμένες μορφές κατανάλωσης. Ο τουρισμός είναι μια «ιδιαίτερα διαμορφούμενη ιδιωτική κατανάλωση στην οικονομία υποδοχής τουριστών» (Zacharatos 1984), που διαμορφώνει ένα πλαίσιο παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών το οποίο εξυπηρετεί την τουριστική κατανάλωση στις αστικές περιοχές και τους στόχους της τουριστικής αστικοποίησης.

Στο παραπάνω πλαίσιο ανάλυσης, ο Mullins προσδιορίζει έναν αριθμό χαρακτηριστικών τα οποία σχετίζονται με τους μεταφορντιστικούς αστικούς τουριστικούς προσορισμούς. Κατά τον Mullins (1991:331) η τουριστική αστικοποίηση έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Είναι χωροταξικά διαφορετική, αφού τα πρότυπα ανάπτυξης και χρήσης γης που παρατηρούνται είναι κοινωνικά διαφορετικά και δε συμπίπτουν με αυτά που χαρακτηρίζουν τα οικολογικά μοντέλα της Αστικής Γεωγραφίας.
- Διαφοροποιείται από ευέλικτες μορφές παραγωγής, με την έννοια ότι οι οικονομίες είναι οργανωμέ-

- νες από εργοδότες του ιδιωτικού τομέα και ότι τα υψηλά επίπεδα ανεργίας προέρχονται από τις ευέλικτες εργασιακές πρακτικές και την ανασφαλή φύση της αγοράς εργασίας.
- Κυριαρχείται από κρατικό παρεμβατισμό, ο οποίος έχει "προωθητική" τάση όπου οι δημοτικές αρχές επενδύουν έμμεσα στην τοπική υποδομή (π.χ. φυσική υποδομή (δρόμοι και βασικές υπηρεσίες), κοινωνική υποδομή (σχολεία και λειτουργίες πρόνοιας), πολιτιστική υποδομή (τέχνες και αναψυχή) με σκοπό την περαιτέρω ενθάρρυνση των επενδύσεων, χρησιμοποιώντας προς τούτο δημόσια χρηματοδοτικά μέσα.
 - Σχετίζεται με τη μαζική κατανάλωση αναψυχής (consumption of pleasure) που έχει σχέση με τεράστιες επενδύσεις σε ολοκληρωμένα τουριστικά θέρετρα, σε παράκτιες και ορεινές τοποθεσίες (π.χ. Center Parks στην Ευρώπη), αλλά και μεγάλα κέντρα μέσα ή κοντά σε αστικές περιοχές (π.χ. θεματικά πάρκα, όπως είναι η Disneyland).
 - Συνδέεται με το μόνιμο πληθυσμό της περιοχής στον οποίο περιλαμβάνεται και ένας μεγάλος αριθμός κατοίκων που είναι προσωρινοί εργάτες. Υπάρχει, συχνά, μεγάλο ποσοστό ανεργίας, ενώ οι μόνιμοι κάτοικοι αντιτίθενται ανοικτά στον κοινωνικό, πολιτισμικό και περιβαλλοντικό αντίκτυπο της τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή τους. Αυτό δημιουργεί τοπικιστικά lobbies και ανταγωνιστικές τάσεις προς τους επενδυτές, οι οποίοι προσπαθούν να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες της αγοράς για περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη των περιοχών αυτών.
 - Συνδέονται με ευέλικτα συστήματα παραγωγής τα οποία είναι τμήμα του μεταφορντιστικού (postfordism) καθεστώτος συσσώρευσης.
 - Συνδέονται με τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού και της εργατικής δύναμης.
 - Περαιτέρω, οι Shaw και Williams (1994) υποστηρίζουν ότι οι αστικές περιοχές προσφέρουν τη δυνατότητα γεωγραφικής συγκέντρωσης εκείνων των διευκολύνσεων και θελητήρων που ικανοποιούν τις ανάγκες τόσο των επισκεπτών – τουριστών, όσο και των μόνιμων κατοίκων. Παρ' όλα αυτά η διαφοροποίηση και η ποικιλομορφία που υπάρχει μεταξύ των αστικών τουριστικών προορισμών έχει οδηγήσει τους ερευνητές στην εξέταση της έκτασης στην οποία αυτές κατανέμονται ομοιόμορφα και με ενιαία χαρακτηριστικά. Σχετικά διαπιστώνεται ότι:
 - Υπάρχει διαφοροποίηση των τουριστικών περιοχών ανάλογα με το μέγεθος, τη λειτουργία, τη θέση και την ιστορία τους.
 - Οι μητροπολιτικές πόλεις και τα αστικά κέντρα είναι πολυλειτουργικές περιοχές, οι οποίες παράγουν προϊόντα, παρέχουν υπηρεσίες και διευκολύνσεις όχι μόνο για τους τουρίστες αλλά και για διαφορετικές ομάδες χρηστών.
 - Ο Ashworth (1992) στη μελέτη του για τον αστικό τουρισμό διακρίνει τρεις προσεγγίσεις στις οποίες οι ερευνητές εστιάζουν την προσοχή τους:
 - Την προσέγγιση της προσφοράς των τουριστικών διευκολύνσεων σε αστικές περιοχές που, περιλαμβάνει π.χ. τη χωρική κατανομή της τουριστικής δια-

μονής, τα συμπλέγματα των μέσων διασκέδασης και τις προσφερόμενες τουριστικές υπηρεσίες τα οποία καθορίζουν το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν από τους τόπους προορισμού.

- Την προσέγγιση της δημιουργούμενης ζήτησης από τους τουρίστες των αστικών προορισμών, που εξετάζει πόσοι άνθρωποι επισκέπτονται τις αστικές περιοχές, γιατί τις επισκέπτονται, ποια είναι τα πρότυπα της τουριστικής τους συμπεριφοράς, ποιες είναι οι προσδοκίες από τις επισκέψεις τους κλπ.
- Την προσέγγιση της τουριστικής πολιτικής των αστικών κέντρων, όπου ο δημόσιος τομέας (προγραμματιστές τουρισμού), αλλά και οι φορείς της ιδιωτικής πρωτοβουλίας (τουριστικά πρακτορεία, οργανισμοί κλπ) έχουν επιφορτιστεί να διερευνήσουν ειδικά θέματα για τον αστικό τουρισμό.
- Σύμφωνα με τον Swarbrooke (1999:174-175) η τουριστική αστικοποίηση των αστικών κέντρων έχει αναχθεί σε κύριο φαινόμενο κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Πολλές πόλεις έχουν χρησιμοποιήσει μια ή περισσότερες από τις ακόλουθες στρατηγικές προσεγγίσεις, για να αναζωογονήσουν τα αστικά τους κέντρα μέσω του τουρισμού:
- Τη στρατηγική των τουριστικών θελγμάτων (*visitor attraction – led strategy*) όπου δημιουργούνται νέα θελγμάτα (μουσεία, θεματικά πάρκα, ενυδρεία κλπ), τα οποία χρησιμοποιούνται για να προσελκύσουν τους επισκέπτες – τουρίστες.
- Τη στρατηγική των πολιτιστικών θελγμάτων (*culture attractions*), όπου παρουσιάζονται νέα θεατρικά έργα ή πραγματοποιούνται μουσικά κονσέρτα για

να προσελκύσουν τουρίστες.

- Τη στρατηγική της δημιουργίας μεγάλων γεγονότων (*event – led strategy*) όπου γίνονται νέα φεστιβάλ ή πραγματοποιούνται μεγάλα πολιτιστικά γεγονότα ή τελούνται Ολυμπιακοί Αγώνες (π.χ. Βαρκελώνη, Αθήνα).
- Τη στρατηγική της δημιουργίας ενδιαφέροντος για ψώνια στον ελεύθερο χρόνο (*leisure shopping*) με την ανάπτυξη νέων συμπλεγμάτων αγορών (π.χ. Minneapolis και Sheffield στη Μεγάλη Βρετανία).
- Τη στρατηγική της δημιουργίας συνεδρίων και εκθέσεων (*conferences and exhibitions*).
- Τη στρατηγική των επισκέψεων της "μιας μέρας στην πόλη" (*24 hour a day city*), όπου προσελκύονται κυρίως νέοι τουρίστες για νυκτερινή ζωή.
- Τη στρατηγική των επισκέψεων σε τοπικούς παραδοσιακούς εργασιακούς χώρους (*visit workplaces*) για απόκτηση εμπειριών και γνώσεων.
- Τη στρατηγική της προσφοράς παραδοσιακών τροφών και ποτών (*food and drink*), όπου προσελκύονται τουρίστες, για να απολαύσουν ειδικές τοπικές διατροφικές συνήθειες ή να γνωρίσουν τρόπους παρασκευής γευμάτων (μεσογειακή διατροφή, ασιατική διατροφή, κλπ).

Στο παραπάνω πλαίσιο ανάλυσης, η τουριστική αστικοποίηση προσδιορίζεται από μια σειρά παραμέτρων και παραγόντων που καθορίζουν το περιεχόμενο της και τις διάφορες τυπολογίες των αστικών τουριστικών προορισμών. Η στρατηγική προσέγγιση κατά

χώρα και περιοχή έχει χρησιμοποιηθεί για διατήρηση ή αναζωογόνηση της τουριστικής τους εικόνας. Όμως, διαφέρει γιατί τα χαρακτηριστικά κάθε αστικού τουριστικού προορισμού είναι διαφορετικά. Η μελλοντική τάση που προκύπτει είναι ότι οι αστικοί προορισμοί στις αναπτυσσόμενες χώρες του παγκοσμιοποιούμενου κόσμου θα εξακολουθήσουν να αστικοποιούνται ολοένα και περισσότερο. Στο πλαίσιο αυτό εκτιμάται ότι ο αστικός τουρισμός θα αποτελεί πάντα ένα σπουδαίο τμήμα της τουριστικής βιομηχανίας και η αστικοποίηση ως διαδικασία θα αναδεικνύει νέα αστικά κέντρα ως τουριστικούς προορισμούς.

5. Η τυπολογία των αστικών τουριστικών προορισμών

Στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες ο πληθυσμός είναι ήδη αστικοποιημένος, ενώ στις αναπτυσσόμενες οι διαδικασίες της αστικοποίησης είναι ακόμα σε εξέλιξη. Σήμερα το 40% του πληθυσμού των ανεπτυγμένων χωρών κατοικεί στις πόλεις και εκτιμάται ότι το 2020 το ποσοστό αυτό θα φθάσει το 52%. Επίσης, σήμερα τα 3/4 του παγκόσμιου πληθυσμού κατοικεί στις αστικοποιημένες περιοχές των αναπτυσσόμενων χωρών, δημιουργώντας συνθήκες γιγάντωσης των πόλεων με τα επακόλουθα προβλήματα στην κοινωνικοοικονομική τους δομή (UNCHS-HABITAT 2001:3). Η πιο αστικοποιημένη ήπειρος είναι η Ευρώπη, όπου το 80% περίπου των κατοίκων της κατοικεί σε πόλεις. Από το ποσοστό αυτό, το 20% των Ευρωπαίων κατοικεί σε μεγάλες πόλεις άνω των 250.000 κατοίκων, το 20% σε μεσαίες πόλεις και το 40% σε πόλεις μεταξύ 10.000 – 50.000 κατοίκων (E.C. 1997). Οι ευρωπαϊκές πόλεις υπήρξαν και εξακολουθούν να είναι πολύλειτουργικές χωρικές συγκεντρώσεις, κόμβοι επικοινωνίας και

δημιουργικότητας, κέντρα αναψυχής και δημιουργίας πλούτου, πεδία διαπολιτιστικών επαφών, ανταλλαγών και ωσμώσεων και κέντρα οικοδόμησης συλλογικής μνήμης (Χατζηδάκης 1998 :13). Η σύγχρονη έκφραση του αστικού πολιτισμού επιτείνει τις διαδικασίες συγκέντρωσης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στις κεντρικές χωρικές ενότητες, γιατί υπάρχουν οικονομίες αστικής συγκέντρωσης που δημιουργούν προϋποθέσεις ανάπτυξης του αστικού χώρου και αναζωογόνησης των πόλεων, με την κατάλληλη αξιοποίηση των ανθρώπινων πόρων. Στο πλαίσιο αυτό, οι πόλεις προσελκύουν σταθερά τα ενδιαφέροντα των ταξιδιωτών, γιατί εκεί συγκεντρώνονται και συμπυκνώνονται οι ιστορικές και πολιτισμικές αξίες και υπάρχουν εγκαταστάσεις αναψυχής και ανεπτυγμένη αγορά. Αυτά στο σύνολό τους αποτελούν πρωταρχικά στοιχεία τουριστικής ελκυστικότητας που επιτείνουν τις διαδικασίες της τουριστικής αστικοποίησης.

Οι παράγοντες που διεθνώς οδήγησαν σε νέες εξελίξεις και διαμόρφωσαν σταδιακά διάφορους λειτουργικούς τύπους αστικών τουριστικών προορισμών είναι η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, τα διαθρωπτικά προβλήματα των παραδοσιακών πόλεων, οι ανταγωνιστικές συνθήκες, η άρση των παραδοσιακών πολιτικών διαχωρισμών και η κρίση της πόλης (Getimis - Economidou 1993:281-2).

Οι παράγοντες αυτοί συνέβαλαν στην ανάπτυξη των αστικών δικτύων, στην επίλυση των οξυμένων τοπικών προβλημάτων, αλλά και στην άρση της οικονομικής τους στασιμότητας.

Το εννοιολογικό περιεχόμενο της τουριστικής αστικοποίησης είναι χρήσιμο για την ανάπτυξη διάφορων τυπολογιών για τους αστικούς τουριστικούς προορισμούς διαφορετικής κλίμακας. Ο Page (1995:16-17)

παρέχει την ακόλουθη τυπολογία:

- Πρωτεύουσες χωρών (π.χ. Λονδίνο, Παρίσι και Νέα Υόρκη) και πολιτιστικές πρωτεύουσες.
- Μητροπολιτικά κέντρα, ιστορικά κέντρα με αρχαιότητες (π.χ. Καντερμπουρι και Γιορκ) και μικρές ιστορικές πόλεις.
- Μεγάλες ιστορικές πόλεις (π.χ. Οξφόρδη, Κέμπριτζ και Βενετία).
- Εσωτερικές περιοχές πόλεων (π.χ. Μάντσεστερ).
- Αναβαθμισμένες παράκτιες και παραποτάμιες περιοχές (π.χ. London Docklands και Sydney Darling Harbour).
- Βιομηχανικές πόλεις (π.χ. Μπράντφορντ 19^{ου} αιώνα).
- Παραθαλάσσια θέρετρα και θέρετρα χειμερινών σπορ (π.χ. Lillehammer).
- Ολοκληρωμένα τουριστικά θέρετρα (purpose-built).
- Συγκροτήματα τουριστικής αναψυχής (π.χ. θεματικά πάρκα, όπως είναι της Disneyland και Las Vegas).
- Εξειδικευμένα τουριστικά κέντρα (π.χ., λουτρά και τόποι προσκυνήματος),
- Πολιτιστικές πόλεις (π.χ. Φλωρεντία).

Ο Τσάρτας (1998:116-118) διακρίνει την παρακάτω τυπολογία για τα μικρά αστικά κέντρα που έχουν τουριστική ανάπτυξη:

- Παραθαλάσσια θέρετρα όπου κυρίαρχο στοιχείο είναι η εντυπωσιακή σε όγκο και λειτουργικές διαπλοκές υποδομή που δημιουργείται για την εξυπηρέτηση των τουριστών.
- Ορεινά θέρετρα που αναπτύχθηκαν με στόχο το

χειμερινό αθλητικό τουρισμό και έχουν ιστορική παράδοση μικρότερη από τα παραθαλάσσια θέρετρα.

- Θέρετρα ειδικών τουριστικών πόρων που είναι μικρά αστικά κέντρα με τουριστική ανάπτυξη και έχουν αναπτυχθεί με βάση την ύπαρξη ενός ειδικού τουριστικού πόρου που βρίσκεται ή έχει αναπτυχθεί κοντά τους.
- Μικρά νησιά που διαθέτουν πλήθος τουριστικών περιοχών τα οποία ελκύουν μαζικό τουρισμό.
- Εμμεσα εξαρτημένοι οικισμοί που, χωρίς να έχουν οι ίδιοι τουρισμό, εξαρτώνται άμεσα οικονομικά από την τουριστική ανάπτυξη ενός παρακείμενου αστικού κέντρου, μικρού ή μεγάλου.
- Οικισμοί που βρίσκονται κοντά σε συγκοινωνιακούς κόμβους με τουριστική σημασία.

Η παραπάνω κατηγοριοποίηση των αστικών τουριστικών προορισμών αποτελεί μια μερική άποψη του φαινομένου της τουριστικής αστικοποίησης που βασίζεται σε παρατηρήσεις και τάσεις από την ανάπτυξη της διεθνούς τουριστικής βιομηχανίας. Η κατηγοριοποίηση των τυπολογιών γίνεται από τους συγγραφείς με διάφορα κριτήρια (ιστορικά, πολιτιστικά, αναπτυξιακά, κλπ.) που εξηγούνται από τους προσδιοριστικούς παράγοντες της τουριστικής ζήτησης οι οποίοι διαμορφώνουν και το ειδικότερο πλαίσιο της τουριστικής προσφοράς. Παρόλα αυτά, δεν είναι παρά μία αφηγηρία κατανόησης αυτού του φαινομένου και δεν μπορεί, ακόμα, να προσφέρει με ασφάλεια ένα πλήρες πλαίσιο για μια βαθύτερη κατανόηση του τρόπου ανάπτυξης του αστικού τουρισμού.

Σύμφωνα με τους Blank and Petkovitch (1980) οι σκο-

ποί των επισκέψεων στους τουριστικούς προορισμούς, όπως κατηγοριοποιούνται είναι :

- Η επίσκεψη φίλων και συγγενών.
- Τα επιχειρηματικά ταξίδια.
- Οι δραστηριότητες της υπαίθριας αναψυχής.
- Οι δραστηριότητες της ψυχαγωγίας.
- Οι σύντομες περιηγήσεις.
- Οι προσωπικοί λόγοι.
- Οι αγορές.
- Άλλοι παράγοντες.

Μια άλλη κατηγοριοποίηση των σκοπών για την επίσκεψη ενός αστικού τουριστικού προορισμού είναι (Page 1995:48):

- Η επίσκεψη φίλων και συγγενών.
- Τα επιχειρηματικά ταξίδια.
- Η παρακολούθηση συνεδρίων και εκθέσεων.
- Η εκπαίδευση.
- Ο ιστορικός και πολιτιστικός τουρισμός.
- Ο θρησκευτικός τουρισμός.
- Η παρακολούθηση μεγάλων γεγονότων (π.χ. Ολυμπιακοί αγώνες).
- Η πραγματοποίηση αγορών.

Στο Διάγραμμα 1 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας που έγινε σε 35 Ευρωπαϊκές χώρες για τον προσδιορισμό των κυριότερων ταξιδιωτικών σκοπών. Από το διάγραμμα είναι φανερό ότι οι ταξιδιώτες – τουρίστες που επισκέπτονται τις ευρωπαϊκές πόλεις για επαγγελματικούς σκοπούς και για αναψυχή ανέρχονται σε ποσοστό 73%, ενώ για άλλους σκοπούς (υγεία, επισκέψεις σε φίλους και συγ-

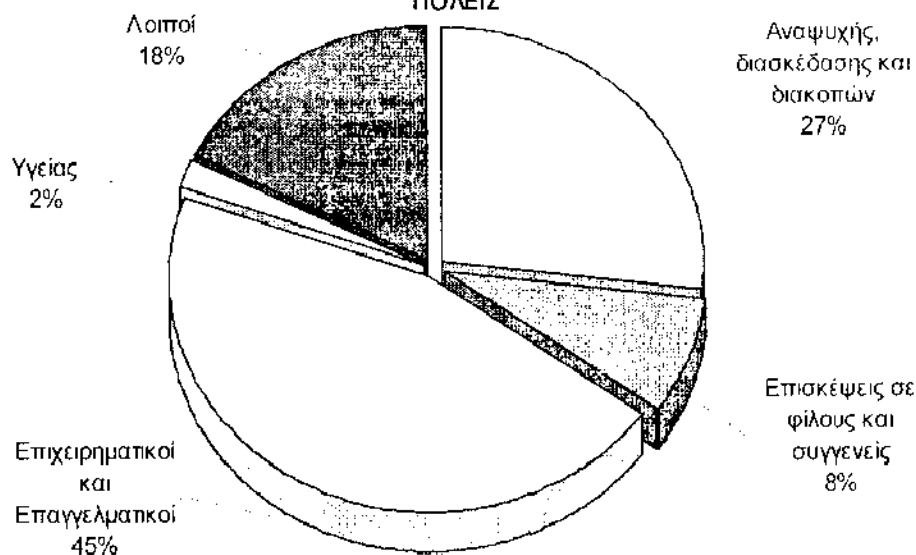
γενείς, κλπ) ανέρχονται σε ποσοστό 27%. Είναι προφανές, λοιπόν, ότι σε πόλεις που έχουν αναπτύξει υποδομές και ανωδομές για την εξυπηρέτηση του επαγγελματικού τουρισμού η ετήσια τουριστική τους δαπάνη είναι μεγαλύτερη από τις άλλες πόλεις που εξειδικεύονται σε παροχή υπηρεσιών αναψυχής, διακοπών και ξεκούρασης. Αυτό οδηγεί τους φορείς της επιχειρηματικής δραστηριότητας στη διαμόρφωση της ανάλογης τουριστικής πολιτικής κατά χώρα, αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Οι παραπάνω σκοποί ιωθούν κατά περίπτωση τους τουρίστες σε αστικά κέντρα και διαμορφώνουν τυπολογίες αστικών προορισμών ανάλογα με το συγκριτικό πλεονέκτημα που έχει κάθε τόπος. Ειδικότερα, στις μέρες μας, όπου η παγκόσμια κοινωνία προσβλέπει σε βιώσιμα αστικά κέντρα, το φυσικό, δομημένο και ανθρωπογενές περιβάλλον αυτών τους πρέπει να συνδέεται αρμονικά και να στηρίζεται σε ένα παγκοσμιοποιημένο αστικό σύστημα το οποίο να προσφέρεται για ευέλικτες σχέσεις εργασίας, να αξιοποιεί τις νέες ιδέες και τα μέσα που έχει στη διάθεσή του, να διευκολύνει την καθολικότητα των παροχών και να έχει εξωτερική κομβική δικτύωση που αποτελεί τη βάση ανάπτυξης ενός "Ολοκληρωμένου Χώρου Παροχής Επιχειρηματικών Υπηρεσιών".

6. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Είναι γνωστό ότι κατά τη μεταπολεμική περίοδο το ελληνικό μοντέλο ανάπτυξης και κοινωνικής αναπαραγωγής δεν στηρίχθηκε στη συγκέντρωση του κεφαλαίου που συνδέει το φορντιστικό πρότυπο ανάπτυξης, με τη μαζική κατανάλωση, αλλά σε μια ιδιότυπη μορφή ανάπτυξης που ήταν αποτέλεσμα ευνοϊκής συγκυρίας και είχε ως βάση πρωτίστως, τα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1
ΚΥΡΙΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΕΠΙΣΚΕΦΕΩΝ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ
ΠΟΛΕΙΣ

ΠΗΓΗ: Grabler et al. (1997:43)

μεταναστευτικά και ναυτιλιακά εμβάσματα και δευτερευόντως την ανάπτυξη διάφορων μορφών τουριστικής δραστηριότητας. Η μεταπολεμική αυτή συγκυρία συνδέεται με την ατομικά / οικογενειακά οργανωμένη κατανάλωση στον αστικό χώρο η οποία στηρίχθηκε από μικρές και μεσαίες μονάδες επιχειρήσεων (Μαλούτας 1992:402).

Κάτω από αυτό το πρίσμα μπορεί να εξεταστεί και η περιορισμένη και άναρχη ανάπτυξη του αστικού χώρου, που επέδρασε περιοριστικά στη λειτουργία του μηχανισμού της αγοράς και είχε ως αποτέλεσμα την προβληματική του διαμόρφωση και τη δημιουργία προβλημάτων διακυβέρνησης θεσμικού, οικονομικού και λειτουργικού χαρακτήρα (Τσέτσης 2001:66). Σε

πολλές περιπτώσεις, προκλήθηκαν και κοινωνικές συγκρούσεις λόγω των ισχυρών πιέσεων που ασκήθηκαν από την τοπική κοινωνία για αειφόρο ανάπτυξη των αστικών κέντρων (Τσάρτας 1996:263-271, Λαγός 1998: 105-111). Ο ρόλος του τουρισμού ήταν και εξακολουθεί να είναι καθοριστικός στη διαμόρφωση του οικιστικού δικτύου της Ελλάδας, όπου με βάση τον τουρισμό διαρθρώνονται και οι άλλοι τομείς της οικονομικής δραστηριότητας και της κοινωνικής διάρθρωσης σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τουριστικής αστικοποίησης στον ελλαδικό χώρο υπάρχουν αρκετά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Τουριστική ελκυστικότητα των πόλεων

	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ	ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ (ΚΛΙΝΕΣ)	ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΛΚΥΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (α)	ΔΕΙΚΤΗΣ DEFERT (TF)	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ	10.259.900	59.871.059	3.023.038	5,83	29,46	66,0
ΑΘΗΝΑ	772.072	4.689.178	292.724	6.07	38.82	54.4
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	383.967	1.090.812	73.454	2,84	19.13	49.5
ΠΑΤΡΑ	153.344	165.691	10.181	1,07	6.63	54.2
ΗΡΑΚΛΕΙΟ	116.178	988.940	44.047	8,51	37.91	74.8
ΡΟΔΟΣ	43.558	4.386.464	185.613	100,7	426.12	78.8
ΩΣ	14.714	3.373.014	120.995	229,23	822.31	92.9
ΚΕΡΚΥΡΑ	40.366	1.800.664	80.928	43,95	197,54	74.2

Πηγές στατιστικών στοιχείων: Πληθυσμός έτους 1991. Ε. Σ. Υ.Ε., Διανυκτερεύσεις και κλίνες έτους 1999 Ε. Σ. Υ.Ε.

Ο πίνακας 1 δείχνει το βαθμό τουριστικής ελκυστικότητας των κυριότερων πόλεων, με βάση το μέσο όρο της αναλογίας του αριθμού των διανυκτερεύσεων ανά κάτοικο (δείκτης α) και τη συσχέτιση του υφιστάμενου τουριστικού δυναμικού (διαθέσιμα καταλύματα) προς τον πληθυσμό (δείκτης Defert).

Από τη συσχέτιση του αριθμού των διανυκτερεύσεων και των ξενοδοχειακών κλινών σε επτά πόλεις προς τον πληθυσμό τους (στα όρια των αντίστοιχων δήμων) με βάση τους δείκτες τουριστικής ελκυστικότητας και Defert, αλλά και με την ξενοδοχειακή πυκνότητα, διαπιστώνεται ότι υπάρχουν έντονα χαρακτηριστικά τουριστικών προορισμών, που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι εντός αυτών των πόλεων λει-

τουργεί η διαδικασία της τουριστικής αστικοποίησης που, κατά περίπτωση, εξαρτάται από μια σειρά παραγόντων που προσδιορίζουν τις ενδότερες αναπτυξιακές διαδικασίες, διαφοροποιούν το τουριστικό προϊόν τους και διαμορφώνουν την τουριστική τους εικόνα.

Ενδεικτικά αναφέρουμε, ως παραδείγματα τουριστικής αστικοποίησης, τις πόλεις των Αθηνών, της Ρόδου, της Κω και της Κέρκυρας, οι οποίες διαχρονικά αναπτύχθηκαν, είτε στηριζόμενες αποκλειστικά στον τουρισμό είτε έμμεσα στηρίζοντας διάφορες τουριστικές δραστηριότητες που ενδυνάμωσαν τη συνολική τους προσπάθεια για τοπική / αστική ανάπτυξη.

Συγκεκριμένα:

Η πόλη της Αθήνας δεν είναι μόνο το πρώτο διεθνές τουριστικό κέντρο της Ελλάδας, αλλά και η μεγαλύτερη "πύλη εισόδου" από όπου εισέρχεται αεροπορικώς ένα μεγάλο μέρος των τουριστών. Ουσιαστικά, η Αθήνα αποτέλεσε για πολλά χρόνια "διαμετακομιστικό τουριστικό κέντρο" και ακόμα παίζει, σε σημαντικό επίπεδο τον ρόλο του "ενδιάμεσου" κέντρου για την προώθηση τουριστών στις διάφορες πόλεις της χώρας (Επίδαυρος, Δελφοί, νησιά Σαρωνικού). Ακόμα, αποτελεί το πρώτο πολιτιστικό κέντρο της Ελλάδας, γιατί διαθέτει πολλά αρχαία μνημεία. Επίσης, έχει αναπτύξει μια σημαντική γενική και ειδική υποδομή και ανωδομή, που αποτελεί το υπόβαθρο για την υποστήριξη πολλών μορφών τουρισμού, λόγω της θέσεώς της αλλά και του ρόλου που έχει ως πρωτεύουσα. Η πόλη της Αθήνας είναι μια «δεσπόζουσα πόλη» σε εθνικό επίπεδο, λόγω των εξωτερικών οικονομικών που υπάρχουν και του συγκριτικού πλεονεκτήματός σε πλουτοπαραγωγικούς πόρους. Συγκεντρώνει τουρίστες πολλαπλών ενδιαφερόντων και αναπτύσσει τουριστική δραστηριότητα μέσα από διάφορες ειδικές μορφές τουρισμού που στηρίζει (π.χ. συνεδριακό, ιστορικό, πολιτιστικό, θαλάσσιο, κινήτρων, μορφωτικό, τρίτης ηλικίας κλπ.). Επιπλέον, η Αθήνα προσφέρει έναν μεγάλο αριθμό οργανωμένων περιηγήσεων στην πόλη, οι οποίες κατευθύνονται προς τα κυριότερα αξιοθέατα και απευθύνονται προς όλους τους τύπους τουριστών. Αυτό δημιουργεί οικονομίες αστικής συγκέντρωσης που προωθούν τις διαδικασίες της τουριστικής αστικοποίησης.

Ωστόσο, η περιοχή των Αθηνών από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, αποτελεί προβληματική τουριστική περιοχή, λόγω της υπάρχουσας δυσαρμονίας μεταξύ τουριστικής προσφοράς και ζήτησης, αλλά

και λόγω άλλων εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων, όπως π.χ. της συνεχούς μείωσης του κόστους μεταφοράς, της ατμοσφαιρικής ρύπανσης (Λαγός 1996:322) κλπ. Αυτό ήταν αποτέλεσμα του φορντιστικού προτύπου ανάπτυξης και της διεθνούς συγκυρίας που στηριζόταν στο πρότυπο του μαζικού οργανωμένου τουρισμού.

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει αντιστροφή της πορείας υποβάθμισης της Αθήνας. Αυτό οφείλεται στην προσπάθεια για ανασυγκρότηση του αστικού συστήματος με μια σειρά παρεμβάσεων, ιδιαίτερα μετά την ανάληψη της τέλεσης των Ολυμπιακών αγώνων του 2004. Στην περίπτωση της Αθήνας, ο αστικός τουρισμός συνδέεται κυρίως με επιχειρηματικούς σκοπούς και επισκέψεις σε φίλους και συγγενείς και δευτερευόντως με επισκέψεις σε ιστορικά, αρχαιολογικά και πολιτιστικά αξιοθέατα. Επιπρόσθετα, το πρόγραμμα δράσης της Νομαρχίας Αθηνών για την τουριστική προβολή και ανάπτυξη (Ζαχαράτος et al. 1997) περιλαμβάνει μια σειρά μέτρων που προτείνονται για αναβάθμιση της τουριστικής εικόνας της Αθήνας.

Η πόλη της Κέρκυρας, που βρίσκεται στην είσοδο της Αδριατικής και πολύ κοντά στις ακτές της Ηπείρου και της Ιταλίας, αναδείχθηκε πολύ σύντομα ως τουριστικός προορισμός διεθνούς ακτινοβολίας, λόγω της φυσικής και γεωγραφικής της θέσης, της πολιτιστικής της φυσιογνωμίας, αλλά και της ιστορικότητάς της. Ειδικότερα, η ιστορική κληρονομιά της πόλης επιτρέπει πολλαπλές οικονομικές λειτουργίες που συνδέονται με τον πολιτισμό και είναι οργανικά συνδεδεμένες με τον τουρισμό (Μπιμπίκος - Μπαλατσινός 1995:276). Η οικονομία της πόλης στηρίζεται στο μαζικό οργανωμένο τουρισμό. Οι τουριστικές δραστηριότητες είναι συγκεντρωμένες κυρίως στην πόλη της

Κέρκυρας, η οποία λόγω των ειδικότερων χαρακτηριστικών της προσελκύει τα τουριστικά πλήθη. Η συγκέντρωση τουριστικών δραστηριοτήτων δημιουργεί εκ των πραγμάτων την τάση για συγκέντρωση των τουριστών στην πόλη της Κέρκυρας, αφού τους παρέχει μια σειρά από τουριστικές υπηρεσίες και διευκολύνσεις που ικανοποιούν τις ανάγκες τους. Η αστικοποίηση του τουρισμού ήταν μια αναγκαία προϋπόθεση, για να στηριχθεί και να συνεχιστεί η τουριστική ανάπτυξη της πόλης. Η τουριστική αυτή εξειδίκευση ακολούθησε τη διεθνή οικονομική συγκυρία. Έτσι, από τη δεκαετία του 1980 η τουριστική βιομηχανία της Κέρκυρας, που στηριζόταν στο μοντέλο του μαζικού οργανωμένου τουρισμού, γνώρισε μια βαθμιαία αυξανόμενη ύφεση, με αποτέλεσμα τη συνεχή πτώση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Η συνεχώς επιδεινούμενη κατάσταση οδήγησε τους τοπικούς φορείς της Κέρκυρας στο ξεκίνημα μιας αυτοδύναμης προσπάθειας για αναβάθμιση του τουρισμού με μια σειρά από μέτρα που στοχεύουν στη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος και στη συγκρότηση ενός συνολικού και πολύπλευρου ολοκληρωμένου αναπτυξιακού σχεδίου αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης για αντιστροφή της φθίνουσας οικονομικής πορείας.

Η Ρόδος στηρίζεται σ' έναν μεγάλο βαθμό στον τουρισμό και τη βιομηχανία της φιλοξενίας. Η μεταπολεμική τουριστική ανάπτυξή της ήταν εντυπωσιακή. Αυτό οφείλεται σε μια σειρά ευνοϊκών συνθηκών και συγκυριών που αξιοποιήθηκαν κατά τον καλύτερο τρόπο. Η γεωγραφική θέση, το προνομιακό κλίμα, οι φυσικές ομορφιές, τα αρχαιολογικά μνημεία, η πλούσια πολιτιστική παράδοση, τα έργα τουριστικής υποδομής και ανωδομής και η τουριστική επιχειρηματική

δραστηριότητα αποτελούν στοιχεία που συνηγόρησαν στην αστικοποίηση της τουριστικής δραστηριότητας στην πόλη της Ρόδου. Όμως, τα τελευταία χρόνια ο τουρισμός της περιοχής παρουσιάζει μια στασιμότητα που οφείλεται στο πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού.

Η Κως ανέπτυξε εντυπωσιακή τουριστική δραστηριότητα ακολουθώντας το αναπτυξιακό πρότυπο της Ρόδου, χωρίς να αποφύγει τις ορατές στρεβλώσεις του. (Λογοθέτης 1997:80). Σήμερα, όλη η οικονομία του νησιού είναι οργανωμένη στο πρότυπο του μαζικού τουρισμού, όπου παρατηρείται υπερσυγκέντρωση του τουρισμού στην πόλη της Κω η οποία παρέχει τη δυνατότητα εξυπηρέτησης του τουριστικού πλήθους. Ωστόσο, υπάρχει σκεπτικισμός από τους φορείς τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής σχετικά με την προώθηση των νέων μορφών τουρισμού που εξασφαλίζουν αειφόρο τουριστική ανάπτυξη, την τουριστική χωρητικότητα, την προστασία του περιβάλλοντος και την αδυναμία ελέγχου και ορθολογικής οργάνωσης της τουριστικής ανάπτυξης.

Πέρα από τα παραπάνω παραδείγματα, υπάρχει μια σειρά από αστικά κέντρα της Ελλάδας που συστηματικά προωθούν τον τουρισμό ως βασική δραστηριότητα και στη βάση της μαζικής κατανάλωσης αναψυχής, γεγονός που οδηγεί στη συγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας. Οι τουριστικές εκθέσεις που κάθε χρόνο οργανώνονται, δείχνουν τις προσπάθειες των Οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να αναδείξουν το τουριστικό τους προϊόν μέσα από τη διαφοροποίηση της τουριστικής προσφοράς. Αυτό δείχνει και τη νέα τάση που διαμορφώνει ο τουρισμός στον αστικό χώρο και που αποτελεί το υπόβαθρο για λειτουργική και οργανική ένταξή του μέσα στο γε-

νικότερο αναπτυξιακό γίγνεσθαι.

7. Συμπεράσματα

Η σύζευξη αστικοποίησης και εκβιομηχάνισης προσδιόρισε μεταπολεμικά έναν νέο ρόλο για τα αστικά κέντρα. Τα αστικά κέντρα έλκουν τη βιομηχανία και την παροχή υπηρεσιών στο μέτρο που διαθέτουν τους απαραίτητους παράγοντες για την ανάπτυξή τους. Συγκεντρώνουν ειδικά πλεονεκτήματα για ανάπτυξη πολλαπλών μορφών δραστηριοτήτων που διαφοροποιούν τη χωρική τους δομή. Η ανάπτυξη και η χωροθέτηση των αστικών δραστηριοτήτων οδηγεί στην ενσωμάτωση και άλλων μικρότερων αστικών πυρήνων, των οποίων στη συνέχεια η επέκτασή τους οδηγεί στη συγκρότηση πολυπυρηνικών αστικών ενοτήτων. Μέσα σε αυτό το πλέγμα των δραστηριοτήτων εντάσσεται και η τουριστική δραστηριότητα, η οποία αναπτύσσεται στα πλαίσια της γενικότερης αστικοποίησης.

Το φαινόμενο της αστικοποίησης του τουρισμού είναι μια νέα αναδυόμενη μορφή χωρικής ανάπτυξης, η οποία προβάλλει επιτακτικά το αίτημα της διαμόρφωσης μιας εξειδικευμένης τουριστικής πολιτικής για τα αστικά κέντρα. Έχει διαπιστωθεί ότι οι τουριστικές ροές ασκούν πολλαπλές πιέσεις ιδίως στα ιστορικά κέντρα των πόλεων σε όλες τις σημαντικές ευρωπαϊκές πόλεις. Η τουριστική αστικοποίηση στηρίζεται στις αστικές υποδομές (π.χ. υποδομές για επαγγελματικό τουρισμό, ειδικές υποδομές αναψυχής, ειδικές τουριστικές εγκαταστάσεις, υποδομές που αναδεικνύουν την ιστορική, πολιτιστική, αρχιτεκτονική και αρχαιολογική κληρονομιά) οι οποίες είναι πόλοι έλξης αστικού τουρισμού που καλύπτουν την τουριστική ζήτηση μέσω ενός ευρύτατου φάσματος προσφερόμενων

τουριστικών δραστηριοτήτων

Οι οικονομίες των αστικών κέντρων κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια έχουν υποστεί σημαντικές αλλαγές. Οι παραδοσιακές βιομηχανίες που είχαν δημιουργηθεί στις σύγχρονες βιομηχανικές πόλεις έχουν μειωθεί και το πρόβλημα της ανεργίας έγινε έντονο. Η ανάγκη για οικονομική αναγέννηση και αναζωογόνηση είναι εξαιρετικά έντονη κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα τα οποία είναι περισσότερο ανταγωνιστικά σε σχέση με τα προάστια τους. Ο τουρισμός είναι ένας τομέας οικονομικής δραστηριότητας που συνέβαλε προς αυτή την κατεύθυνση και μπορεί να αποτελέσει μελλοντικά την οικονομική βάση στο αστικό κέντρο, να επιτείνει την διαδικασία της τουριστικής αστικοποίησης και να προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα, εφόσον υπάρχουν οι αναγκαίες προϋποθέσεις για τη συνέχιση της αναπτυξιακής του διαδικασίας.

Στην Ελλάδα υπάρχουν πολλά αστικά κέντρα που για διάφορους λόγους το καθένα έχει διαμορφώσει όρους και προϋποθέσεις τουριστικής αστικοποίησης και έχουν αναδειχθεί σε σημαντικούς τουριστικούς πόλους που προσελκύουν σταθερά την τουριστική ζήτηση.

Η τουριστική ανάπτυξη των αστικών κέντρων είναι μια δυναμική διαδικασία και προσδιορίζεται κυρίως από τις δυνάμεις της τουριστικής προσφοράς και ζήτησης και αποτελεί συνάρτηση των αναπτυξιακών πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται σε τοπικό επίπεδο.

Η τουριστική αστικοποίηση εκφράζει την πολιτική της αστικής ανάπτυξης, η οποία ενισχύει το ενδογενές δυναμικό των περιοχών, συμβάλλει στον ορθολογικό σχεδιασμό των υποδομών, των ανωδομών, των ροών και δραστηριοτήτων των ανθρώπων. Βασικά στοιχεία

αυτής της πολιτικής είναι η έμφαση στις ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις και η *συνέργεια* μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Ιδιαίτερη προσοχή επιβάλλεται στην αντιμετώπιση των όποιων συγκρούσεων προκύπτουν από τις ασκούμενες τουριστικές πιέσεις στα ιστορικά κέντρα των ελληνικών πόλεων. Επίσης, ένας μεγάλος κίνδυνος που απειλεί τα ελληνικά αστικά κέντρα είναι η «*τουριστική μονοκαλλιέργεια*», που είναι αποτέλεσμα της υπερσυγκέντρωσης της τουριστικής δραστηριότητας και της υπερεξειδίκευσης των τουριστικών αστικών περιοχών, που σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να δημιουργήσει αρνητικές επιπτώσεις στο τοπικό κοινωνικοοικονομικό σύστημα, αν δεν ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα πολιτικής και δεν ενταχθεί η όλη διαδικασία στα πλαίσια της Ολοκληρωμένης Συνολικής Διοίκησης Τουριστικής Ποιότητας (Integrated Total Quality Tourism Management), (Hoffman: 1995). Προς τούτο, επιβάλλεται η υιοθέτηση των αρχών της αιεφόρου τουριστικής ανάπτυξης και η αξιοποίηση της "από τη βάση" στρατηγικής της τοπικής ανάπτυξης για αναβάθμιση της τουριστικής εικόνας των πόλεων.

Τέλος, η πολιτική παρέμβαση στο λειτουργικό ιστό των αστικών κέντρων που αναπτύσσουν την τουριστική δραστηριότητα πρέπει να γίνεται μέσω των αναγκαίων ρυθμίσεων και κοινωνικών καινοτομιών, που θα επιτρέψουν μια διαφορετική αντιμετώπιση του τουρισμού στη λειτουργία και στο ρόλο των πόλεων.

Σημειώσεις

1. Μαζική ή συλλογική κατανάλωση σημαίνει κατανάλωση που πραγματοποιείται συλλογικά. Οι θεωρίες για τη συλλογική κατανάλωση αναπτύχθηκαν στα πλαίσια της γαλικής Νέας Κοινωνιολογίας του Αστικού χώρου (Castells, 1972. Lojkine, 1972).
2. Η έννοια της τουριστικής κατανάλωσης άρχισε να συζητείται από τις αρχές του 1960. Ως μεθοδολογικό εργαλείο εκτίμησης των επιπτώσεων του τουρισμού στο τοπικό παραγωγικό σύστημα, αλλά και της αναπτυξιακής τουριστικής πολιτικής, ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1980 και ακόμα βρίσκεται σε εξέλιξη. (Ζαχαράτος 1986:47).
3. Στη σημασιολογική ερμηνεία του όρου αστικοποίηση ενέχονται οι έννοιες μέτρηση και διαδικασία της χωρικής συγκέντρωσης και κατανομής του τουριστικού πλήθους. Η αστικοποίηση είναι μια δυναμική διεργασία που συντελείται σταδιακά και επηρεάζει διαχρονικά τα σχήματα της αστικής ανάπτυξης (Hastaoglu et. al. 1987).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ASHWORTH, G.J. (1989): "Urban Tourism: an Imbalance in Attention, *Progress in Tourism, Recreation and Hospitality Management*, 1, 33-54.
- ASHWORTH, G.J. (1992): "Is there an urban tourism?", *Tourism Recreation Research*, 17(2): 3-8.
- BLANK, U. and M. PETKOVITCH. (1980): "The metropolitan area: a multifaceted travel destination complex, In D. Hawkins, E. Shafer and J. Ravelstad (eds), *Tourism Planning and Development Issues*, Washington, DC: George Washington University, pp. 393-405.
- BRITTON, S. (1980): "A conceptual model of tourism in a peripheral economy", in D.G. Pearce (ed.), *Tourism in the South Pacific: The Contribution of Research and Development and Planning*. N.Z. MAB Report No 6 Christchurch (New Zealand): N.Z. National

- Commission for UNESCO/Department of Geography. pp. 1-12.
- CASTELLS, M. (1972) : *La questtion urbaine*. Paris, Maspero.
- DOYAL, L. and GOUGH, I. (1991): *A Theory of Human Needs*, London, Macmillan.
- EUROPEAN COMMISSION. (1997): "*Towards an urban agenda in the European Union*". COM (97), Brussels, 06.05.1997.
- FAINSTEIN, S., GORDON, I. and HARLOE, M. (1992): *Divided cities : New York and London in the contemporary world*. Oxford, Blackwell.
- GETIMIS P. and D. ECONOMOU , (1993): "Urban restructuring and urban policies in the new Europe" in (eds) P. Getimis and G. Kafkalas, *Urban and Regional Development in the New Europe* , *TOPOS SPECIAL SERIES*, pp281-302.
- GRABLER K., MAIER, G. MAZANEC, J. WOBER, K. (1997): "International City Tourism": Analysis and Strategy», in Mazanec, J. (ed.) *London and Washington*.
- HASTAOGLOU, V., et. al., (1987): "Urbanization, Crisis and Urban Policy in Greece", *Antipode* 19:2, pp.,154-157.
- HOFFMAN, H.B., (1995)., "Integrated Total Quality Tourism Management – A SEE-ing approach", *World Travel & Tourism Environment Research Center*. Oxford. October 1995.
- KLAASEN, L. H., MOLLE, W.T.M., PAËLINK, J. H. P.(ed). (1981), *Dynamics of Urban Development*. Gower, Aldershot.
- LAGOS, D. (1998) "Growth of tourism in Greece and environmental protection" in *European Environmental Research* (Eds) D. Gianias East – Published for the West Series in Economics Business and the Environment Vol. I – 1998 No. I p p. 105-111.
- LAW, C.M., (1992): "Urban Tourism and its Contribution to Economic Regeneration, *Urban Studies*, 29 (3/4), 599-618.
- LAW, C.M., (1993): *Urban Tourism: Attracting Visitors to Large Cities*, Eds Mansell. London.
- LEIPER, N, (1990): "*Tourism systems: an interdisciplinary perspective*". Palmerston North, New Zealand: Department of Management Systems, Occasional Paper 2, Massey University.
- LOJKINE J., (1972) : «Contribution a une theorie marxiste de l' urbanisation capitalist», *Cahiers Internationaux de Sociologie*, 52: 123-46.
- LUNDGREN, J. O. J., (1982): «The tourist frontier of Nouveau Quebec: functions and regional linkages», *Tourist Review* 37 (2): 10-16.
- MARCUSE P. and VAN KEMPEN, (2000): *Globalizing Cities: A new special order*, Blackwell, US..
- MASLOW, A., (1954): *Motivation and Personality*, New York, Harper and Row (2nd edition, 1970).
- MATLEY, I.M., (1976): "*The Geogaphy of International Tourism*". Resource Paper No 76 -1. Washington: Association of American Geogaphers.
- MULINS, P. (1991): "Tourism urbanization". *International Journal of Urban and Regional Research*, 15 (3): 326-42.
- NASH, D. (1977): "Tourism as a Form of Imperialism".

- in Smith V. (ed) *Hosts and Guests: the Anthropology of tourism*. the University of Pennsylvania. Press.
- PAGE, S., (1995): *Urban Tourism*, Routledge, London.
- PAOLUCCI G. (2001): "Ο συνεχής κύκλος της κατανάλωσης στην πόλη: προς ένα νέο ορισμό της εξουσίας πάνω στο χρόνο». *ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ*. Τεύχος 1, ΕΞΑΝΤΑΣ.
- PEARCE, D.G., (1987): "Tourism Today: A Geographical Analysis". *New Zealand Geographer*, April: 43(1): 10-17.
- RYAN CH., (1997): *The Tourist Experience: A New Introduction*, Cassell, London.
- SHAW, G. and WILLIAMS. A.M., (1994): *Critical Issues in Tourism: A Geographical Perspectives*, Blackweel: Oxford.
- SWARBROOKE J. (1999): *Sustainable Tourism Management*, CABI Publishing, USA.
- U.N.C.H.S (HABITAT). (2001): *Cities in a Globalizing World: Global report on human settlements 2001*, United Nations Centre for Human Settlements (HABIT), Earthscan Publications Ltd.
- WEAVER, D. B. (1993): "Mondel of urban tourism for smoll Caribbean islands", *Georgaphical Review* 83 (2): 134-40.
- YOKENO, N. (1968): «La localisation de l'industrie touristique: application de l'analyse de Thunen – Weber", *Cahiers du Tourisme*. C-9. Aix –en – Provence: C.H.E.T.
- ZACHARATOS, G. (1984): «*Turismus and Wirtschaftstruktüre dargestellt am Beispiel Griechenland*». Φραγκφούρτη/ Μοιν
- ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ – ΚΟΛΩΝΙΑ Σ., (2000): "Ο ρόλος του τουρισμού στη διατήρηση και την ανάπτυξη των ιστορικών πόλεων", στο Τσάρτας Π. (επ.) *Τουριστική ανάπτυξη: πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις*, σελ. 17-37, Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ
- ΓΕΤΙΜΗΣ Π., (1994): "Αστική ανάπτυξη και πολιτική" στο Γετίμης Π., Κουκαλός Γ., Μαραβέγιας Ν. (επ.) *"Αστική και περιφερειακή ανάπτυξη: Θεωρία – ανάλυση και πολιτική"*, σελ.307-333. Εκδόσεις, Θεμέλιο, Αθήνα
- ΖΑΧΑΡΑΤΟΣ Γ., (1986): *Τουριστική Κατανάλωση*, ΚΕΠΕ, Αθήνα.
- ΖΑΧΑΡΑΤΟΣ Γ. κ.α., (1997): «Αναλυτική μελέτη για την τουριστική πολιτική της Νομαρχίας Αθηνών», (Αδημοσίευτη μελέτη), Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- ΛΑΓΟΣ Δ., (1996): "Οι Οικονομικές Επιπτώσεις του Τουρισμού στην Περιφερειακή Ανάπτυξη", Διδ. Διατριβή (αδημοσίευτη), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ, Μ., (1997) *Τουρισμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη*. Ρόδος.
- ΜΑΝΩΛΟΓΛΟΥ Ε., ΤΣΑΡΤΑΣ Π., ΜΑΡΚΟΥ Α., και ΠΑΠΛΙΑΚΟΥ Β., (1998): *Ο Τουρισμός ως παράγοντας κοινωνικής αλλαγής*. Εκδόσεις: ΕΞΑΝΤΑΣ – ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- ΜΠΙΜΠΙΚΟΣ Δ. και Δ. ΜΠΑΛΑΤΣΙΝΟΣ. (1995): "Οι μελλοντικές "Ευρωπόλεις". Πολιτικά Συγκροτημένες Κοινωνίες ή Γεωγραφικά και Κοινωνικά Απαρχάνι: Ο σύγχρονος ρόλος των "Περιφερειακών Πόλεων", η περίπτωση της Πόλης της Κέρκυρας Πρακτικά συνεδρίου "Περιφερειακά Ανάπτυξη. Χωροταξία και Πε-

ριβάλλον το Πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης. Τόμος II, σελ. 271- 280.. Εκδοση Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων (ΣΕΠ) και ΤΟΠΟΣ, Επιθεώρηση Αστικών Περιφερειακών Μελετών, Αθήνα.

ΜΑΛΟΥΤΑΣ, Θ. (1992): "Συλλογική κατανάλωση: Ανάπτυξη, κρίση και Επιπτώσεις στη δομή του Αστικού Χώρου". ΕΜΠ. *Ανάπτυξη και Σχεδιασμός: Διεπιστημονική Προσέγγιση*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Δ. (1994): "Αστική ανάπτυξη και χωροταξική οργάνωση οικιστικού δικτύου" στο Γετίμης Π., Καυκαλάς Γ., Μαραβέγιας Ν. (επ.) "Αστική και περιφερειακή ανάπτυξη: Θεωρία – ανάλυση και πολιτική", σελ. 43-93, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

ΤΣΑΡΤΑΣ Π., (1996): *Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό*, Εξάντας, Αθήνα.

ΤΣΑΡΤΑΣ Π., (1998): «Κοινωνικές και Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις του τουρισμού σε μικρά αστικά κέντρα με τουριστική ανάπτυξη», Τόπος, τ. 15, σελ. 109-123, Αθήνα.

ΤΣΕΤΣΗΣ ΣΤ., (2001): *Ο Ευρωπαϊκός χώρος στο πέρασμα στον 21^ο αιώνα*, Εκδόσεις, Παπαζήση, Αθήνα.

ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ Α., (1998): «Πολιτιστικός τουρισμός και βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων». Κείμενο στο πλαίσιο ομάδας εργασίας του ΤΕΕ με Θέμα: «Ολυμπιακοί αγώνες 2004 και Τουρισμός: Η περιβαλλοντική και περιφερειακή διάσταση», Αθήνα.